L'ensenyament de la llengua catalana per correspondència a Reus durant el franquisme

Agnès Toda i Bonet

Els inicis parteixen de la superació d'un curset de català elemental, per correspondència, per part, com a mínim, des de Reus, de Ramon Amigó i Anglès i Robert Miralles Gutiérrez, que va finalitzar amb un examen el 8 d'octubre de 1961 al Cercle Sardanista de Barcelona, examen que van aprovar, tal com se'ls va comunicar el 16 de desembre del mateix any mitjançant un certificat de la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC). Aquest curset es duia a terme, des d'Òmnium, creat feia poc, amb la voluntat d'expandir el coneixement de català arreu del territori, de manera que els qui el superaven s'havien de comprometre a passar a ser ells professors per correspondència. Ramon Amigó i Robert Miralles no es coneixien encara; més endavant, però, van establir un gran contacte per tal de preparar les classes de català que havien d'endegar fruit d'aquest compromís contret i, sens dubte, de la seva voluntat d'aconseguir una realitat millor per a la llengua catalana.

El gran responsable d'aquests cursets de català per correspondència en l'àmbit nacional era Josep Tremoleda i Roca

El gran responsable d'a-quests cursets de català per correspondència en l'àmbit nacional (o sigui des de Barcelona) era Josep Tremoleda i Roca; si més no és amb qui va estar en contacte Robert Miralles i qui signava les cartes que rebia sobre aquest tema. Més endavant (a partir del març de 1962) les missives vinculades amb les classes per correspondència (les destinades als estudiants) anirien signades per l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear; després (a partir del novembre de 1962) per Òmnium Cultural i, en nom de la JAEC, per Joan Triadú (dins Òmnium Cultural, quan es funda a Barcelona en 1961, es crea l'entitat Comissió Delegada d'Ensenyament d'Òmnium Cultural i per a ratificar els títols d'aquesta comissió es crea la JAEC); i, durant la temporada en què va ser clausurat, ja que el 2 de desembre de 1963 el Govern Civil de Barcelona en va clausurar la seu, la Comissió Delegada d'Ensenyament es va aixoplugar sota el nom de Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, que signava Iris Gispert (secretària de Joan Triadú) —que també havia signat cartes com a Òmnium Cultural—, primer (finals de 1963) des de casa seva i després (finals de 1964) ja des del Centre d'Estudis Francesc Eiximenis.

1a etapa

Tornant a Reus, el tàndem Robert Miralles i Ramon Amigó van elaborar la carta per enviar als potencials alumnes de català. I, de la mateixa manera que des de Barcelona alguns signaven les cartes amb la seva adreça particular (Josep Tremoleda o Iris Gispert, com hem vist), també ho va fer així Robert Miralles. Les primeres cartes es van adreçar, sobretot, als rectors dels voltants: Castellvell, Morell, Tivissa, Mont-roig, Vandellòs, Alcover i Montbrió, i a mossèn Mundi de Riudoms, tot i que també a vuit particulars més, a qui encomanen la tasca de buscar persones que vulguin aprendre català a partir d'un curset que costava 100 pessetes (que es destinaven al llibre i a les despeses de l'instructor). La captació, però, s'anava fent arreu, també amb el boca-orella. A més, a ells dos, com a professors se n'hi van sumar altres de la zona que també van superar l'examen el dia 8 d'octubre de 1961: Maria Carme Barceló Llebaria (de Bellmunt), Eulàlia Pallach Estela (molt amiga de l'anterior, de Tarragona), Maria Pallach Estela (germana de l'anterior, de Tarragona, també, per tant) i Maria Vallverdú i Ferrando (de Reus; aquesta era de l'antiga fornada, o sigui que el seu certificat de català era d'abans del 1936, de l'època Fabra), que també van intentar captar alumnes. Entre tots van fer reunions i es van repartir els alumnes que van anar aconseguint reclutar.

La circular (amb informació sobre el professor, el sistema, el preu...) que es va trametre a tots els alumnes de Catalunya interessats en les classes per correspondència va ser redactada des de Reus, en concret per Robert Miralles; tot i que a Barcelona hi van afegir la capçalera i l'adreça al capdavall del Secretariat de l'Obra del Diccionari. D'aquesta circular, en van resultar les primeres inscripcions, que

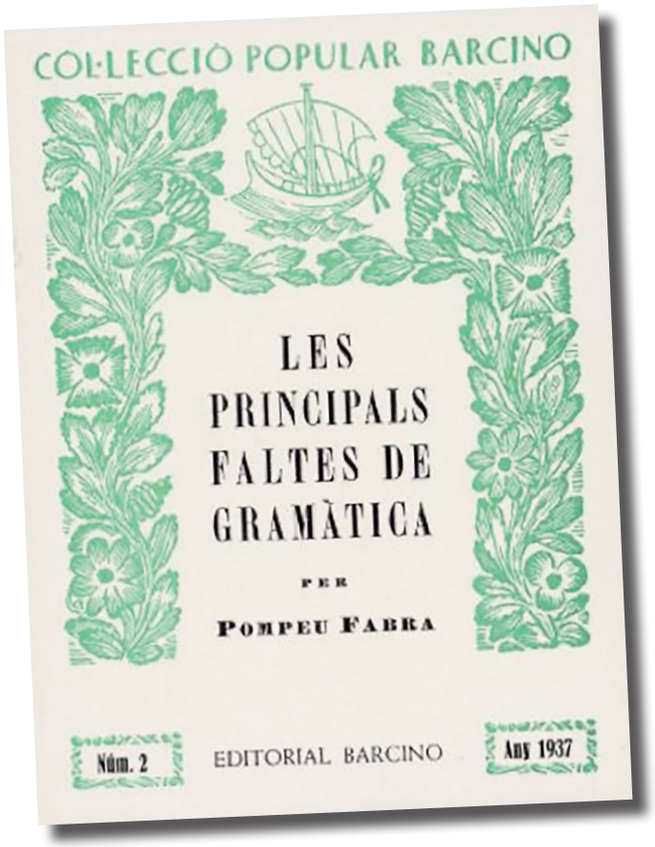

després anirien augmentant de mica en mica. Entre els sis professors, tenien un total de 94 alumnes. I, des de Barcelona (a través de Josep Tremoleda), aniran rebent informació sobre com s'han de fer aquestes classes. Entre Ramon Amigó i Robert Miralles, però, van començar a preparar l'estructura per a les de Reus i rodalia. I van iniciar els cursets l'1 de març de 1962, sense esperar el vistiplau de Barcelona, perquè ja tenien els alumnes i ja tenien els exercicis que els anaven arribant de la Ciutat Comtal (tot i que no el solucionari) i, també sembla ser, moltes ànsies per dur a terme aquesta tasca. Josep Tremoleda segurament ja temia alguna cosa així quan el 2 de febrer de 1962 alerta Robert Miralles, per mitj d'una carta, que la feina s'havia de fer coordinadament. El curset en l'àmbit nacional va començar l'abril de 1962, quan van enviar el fullet informatiu i d'inscripció del curs. De manera que la crida de Reus va ser la primera.

Als professors de Reus i rodalia, poc més endavant s'hi van afegir mestres de l'antiga fornada (com Maria Vallverdú i Ferrando): Teresa Miquel i Pàmies, Mercè Totosaus i Teresa Vallverdú (totes tres de Reus). Amb elles, el juny de 1962 es va fer un nou repartiment d'alumnes. Ara seran un total de 9 professors i 127 alumnes. Tremoleda es va alegrar d'aquesta incorporació perquè sembla que eren les primeres persones d'aquella generació que s'incorporaven al projecte; per tant, en aquest sentit Reus també és capdavanter.

Barcelona va aconseguir anar-se organitzant més, sobretot a partir de la segona meitat de 1962, i va agafar el control dels cursos, de manera que la feina realitzada a Reus es va alleugerir cada vegada més, com ara en relació amb el repartiment de llibres *Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana* —elaborats per Albert Jané (amb la col·laboració de Josep Ibàñez, Enric Gual i M. Eugènia Dalmau), que s'havia creat especialment per a aquests cursos; anteriorment els llibres de referència eren els *Exercicis de gramàtica catalana*, de Jeroni Marvà, i *Les principals faltes de gramàtica*, de Pompeu Fabra, o la *Gramàtica catalana*, de Josep Miracle— o en relació amb el repartiment d'alumnes, que ara es farà des de Barcelona; fet que també implicarà que ara els alumnes siguin d'arreu del domini lingüístic i no es limitin a Reus i a les zones més properes. En relació amb els llibres, el miler que es van editar per al primer curs es van exhaurir el desembre de 1962. D'aquest miler a Reus se'n van vendre 300, cosa que Robert Miralles atribueix al fet d'haver iniciat allí els cursets.

Al final del curs 1962-1963 a Reus —on el curs, malgrat la clausura d'Òmnium (el 2 de desembre de 1963) va seguir amb normalitat— es va voler celebrar la gesta amb alumnes i professors (dels cursos per correspondència i dels cursos orals que es feien per la contrada). Com que a Salou hi havia Mn. Ramon Muntanyola, es va pensar en ell, que va posar a disposició l'església. A l'acte també s'hi van sumar gent d'Òmnium, de Barcelona: Lluís Carulla, Joan B. Cendrós, Joan Triadú i Josep Tremoleda (i potser algú més), que van portar l'edició catalana de l'última encíclica de Joan XXIII: *Pau a la terra*.

A final de 1962 hi va tornar a haver un altre examen de català a Barcelona. En aquest cas els qui posseïen el grau elemental (com Ramon Amigó i Robert Miralles) podien aspirar al grau mitjà.

L'examen de la primeria de desembre de 1963, amb Òmnium Cultural clausurat per ordre governativa, va deixar els examinands tancats dins l'aula i no van poder repetir l'examen fins al 21 de juny de 1964, al local del Centre d'Influència Catòlica Femenina (CICF). S'hi van trobar entremig dues col·laboradores del grupet de Reus: Elena Forniés, de Reus, i Josefina Cardó, de Valls. El 25 d'octubre d'aquell mateix any, en el mateix local, hi va tornar a haver exàmens.

2a etapa

Cap al mes de maig de 1964, Joan Triadú va contactar amb el grupuscle de Reus en nom de la Comissió

Delegada d'Ensenyament d'Òmnium Cultural a Barcelona, clausurat feia relativament poc, perquè redactessin una nova gramàtica. Robert Miralles, d'aquesta segona etapa, se'n va haver de desentendre aviat per problemes personals (i es va haver de limitar a ser un mestre més de la Secció d'Estudis del Fòrum Joventut i, després, d'Òmnium Cultural), però Ramon Amigó i Teresa Miquel se'n van fer càrrec i en 1966 ja es podia utilitzar, tot i que encara no estava acabada; de manera que el nou material va començar a funcionar a inicis de 1966. Els van supervisar la feina Jaume Vallcorba i Rocosa i Manuel Miquel i Planas, de Barcelona, que també van revisar els clixés de la multicopiadora. La primera edició la va pagar el Centre d'Estudis Francesc Eiximenis; per a les altres edicions es van utilitzar els diners de les inscripcions al curs.

Per tal d'organitzar els cursos convenientment, resoldre dubtes i intercanviar experiències, els instructors s'anaven reunint. La primera trobada va ser al Casal de l'Espluga de Francolí el dia que s'inaugurava, el 29 d'agost de 1965. Els van posar una saleta a disposició i hi van assistir, com a mínim, Elena Forniés, Mercè Totosaus, Josep Sànchez, Robert Miralles, Josefina Cardó, Ramon Amigó i Teresa Miquel. Els anys 1966 i 1967 les reunions es van fer a casa de Teresa Miquel i Ramon Amigó. En 1968 la trobada va ser a la rectoria del Vendrell. Una altra, entre 1969 i 1970, va ser a Reus. I la darrera, en 1971.

Sembla que des de Barcelona tenien por que es clausurés l'entitat sota la qual s'aixoplugava Òmnium Cultural —el Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, com ja s'ha comentat— i volien que algú funcionés autònomament, en relació amb les classes per correspondència, per si de cas (aquest també devia ser el motiu de l'elaboració de la nova gramàtica adreçada als cursos). Fou per aquest motiu que Teresa Miquel, Ramon Amigó i Robert Miralles van fundar el que fou conegut com a Centre d'Estudis Fòrum Joventut de l'església prioral de Sant Pere, desconnectat de Barcelona, tot i que era una delegació del Seminari d'Ensenyament de Català de la DEC. Com que hi havia un problema a l'hora de confeccionar el curs —l'adreça on els interessats podien adreçar-se, tenint en compte que algú els podia denunciar i fer clausurar l'entitat—, la solució a la qual van recórrer fou aixoplugar-se a l'empara de l'església. Mn. Andreu Tomàs Àvila va accedir que els cursos s'integressin dins el Fòrum Joventut que havia creat a la prioral com a «Secció d'Estudis» i el prior, Mn. Antoni Perera, hi va donar el vistiplau. El projecte va durar 14 anys i mig (d'abril de 1961 a juny de 1975; després les classes ja es van fer sota el nom d'Òmnium), durant els quals es van rebre inscripcions de 99 localitats diferents i un total de 729 inscrits al curs elemental provinents d'arreu, des de les zones més properes a Reus com de llocs de fora dels Països Catalans. La intenció era que els alumnes que arribessin al final del curs elemental es presentessin a l'examen i, si el superaven, passessin a fer classes o a col·laborar amb la Secció d'Estudis que, al seu torn, podia ser una bona tasca per a preparar-se amb vista a obtenir el grau mitjà. Destaca que entre els inscrits hi havia 118 mestres (84 dones i 34 homes), fet que es pot entendre com la voluntat de voler-se preparar per a una realitat que estaven esperant: la fi de la dictadura i de la prohibició de la llengua catalana. En total hi va haver 28 persones que van fer possibles els cursos entre 1961 i 1975; alguns dels quals ho van haver de deixar per la quantitat de classes que havien d'impartir a la seva població, la qual cosa indica que la demanda de classes de llengua catalana anava en augment. Fins a 1975 es van atendre un total de quasi 400 persones.

El preu del curs era de 300 pessetes, fraccionades en tres parts

El preu del curs era de 300 pessetes, fraccionades en tres parts, tenint en compte que l'estudiant quan enviava una tramesa hi havia d'incloure el sobre i el segell perquè el professor li pogués tornar la resposta, per evitar causar-li despeses. El preu es va deixar de fraccionar en tenir tot el material editat i enviar-lo de cop, però es va mantenir fins a 1974, que es va augmentar en 100 pessetes més. Els diners recaptats anaven destinats a cobrir el sou d'una secretària (entre març de 1966 i febrer de 1967) i altres despeses bàsiques per al funcionament de la Secció d'Estudis: el lloguer d'una màquina d'escriure, el correu, material d'oficina i la creació d'un fons per a poder editar nou material didàctic.

Al grup inicial (abril-desembre 1966), que va haver de donar resposta a 34 inscripcions, hi havia 10 professors: Teresa Miquel, Ramon Amigó, Mercè Totosaus, Elena Forniés, Robert Miralles i Joan Prats, de Reus; Gabriel Bas, de Barcelona, però aleshores amb domicili a Tarragona, per motius laborals; Josefina Cardó, de Valls; Pau Llabrés, mallorquí, aleshores establert a l'Arboç del Penedès, i Josep Sànchez, d'Alforja.

En 1967 s'hi van incorporar Joaquim Pell i Maria del Carme Cardó, del Vendrell. En 1968, Teresa Vallverdú —que ja havia col·laborat en els primers cursos per correspondència, els que s'organitzaven des de

Barcelona— i Josep M. Cabré (rector de Vinyols), de Reus; i Josep Veciana, de Perafort. En 1970 també s'hi va integrar Mn. Alfons Boqué (rector de Torredembarra) i Mn. Albert Palacín (que feia de mestre al col·legi de la Mercè, de Montblanc), de Reus. En 1971, amb Joan Rius, de Bellvei del Penedès. En 1972, amb Misericòrdia Matas, de Reus. En 1974 hi van ingressar 8 persones: Josep- Lluís Carod Rovira, de Cambrils; Joan Llorens Rofes, de Colldejou; M. Josepa Puigibet, del Vendrell; Mireia Masvidal i Núria Ventura, de Valls; M. Dolors Mestres, de Montbrió del Camp; M. Dolors Vallverdú, de Reus, i Josep M. Virgili, de Riudoms. En 1975, s'hi va afegir Dolors Capdevila, de Reus.

3a etapa

Tot i que aquesta etapa queda en gran part exclosa del període temporal descrit en el títol, per a tenir una visió completa dels cursos per correspondència crec que val la pena, si més, no apuntar-la.

A partir del primer trimestre de 1975 el funcionament va canviar, perquè es va crear Òmnium Cultural, entitat presidida per Ferran Holthoefer (des de 1971 que existia a Reus, però estava relegat a un despatxet del Centre de Lectura, des d'on poc es podia fer), que es va instal·lar al número 5 del carrer del Vilar i es podia fer càrrec de la despesa d'una persona a hores a la secretaria i del lloguer d'una màquina d'escriure, fet que va permetre de prendre's les classes d'una manera més seriosa i eficaç. Sembla, segons indica Robert Miralles, que aquesta secretària era la dona de Ramon Amigó i que, per conflictes interns d'Òmnium, en 1977 va tornar al Centre d'Estudis Fòrum Joventut. La iniciativa de les classes per correspondència, des de Reus, es va mantenir fins al novembre de 1980, en què hi va haver una única inscripció. La situació ja havia canviat, en relació amb la llengua (a Reus Òmnium Cultural mateix ja feia classes regulars de català).

HOMENATGE ALS MESTRES PIONERS DE L'ENSENYAMENT

FOTO ORDENADA DELS MESTRES DE 1961 A 1980. 15-06-2013
D'esquerra a dreta (asseguts): Robert Miralles Gutiérrez (Reus), Maria Dolors Vallverdú Torrents (Reus), Josep Sánchez Moragues (Alforja), M. Dolors Mestres Gispert (Montbrió del Camp), Ferran Jové Hortoneda (les Borges del Camp),
Primera filera drets, d'esquerra a dreta: Ventura Gili Serret (Riudoms), Josep Maria Virgili Ortiga (Montbrió del Camp), Misericòrdia Matas Ventura (Reus), Alfons Barceló Casas (Alforja), Carme Tost Asens (Alforja), Teresa Jové Vernet (Reus), Antoni Carbonell Constantí (Reus), Joan Bové Veciana (Reus), Ció Munté Castillo (Reus), Miquel Buqueras Sabater (Montbrió del Camp).
Segona filera drets, d'esquerra a dreta: Glòria Amigó Pla (en representació de Ramon Amigó Anglès, Reus), Montserrat Foraster Adserà (Reus), M. del Mar Barriach Sugrañes (Castellvell del Camp), Carme Just Masdéu (Reus), Lluís Boqué Dalmau (en representació de mossèn Alfons Boqué Dalmau, Reus), Pere Cabré Cabré (en representació de mossèn Josep M. Cabré Roigé, Vinyols).